

Koulumaantieteen tila ja tulevaisuus

FISHER, CHRIS & TONY BINNS (2000; toim.). *Issues in geography teaching*. 320 s. RoutledgeFalmer, London & New York.

Maantieteen opetus Englannin ja Walesin kouluissa on käynyt läpi suuria muutoksia 1980-luvun lopusta lähtien. Yksi suurimmista syistä muutoksiin on ollut vuonna 1988 voimaan tullut kansallinen opetussuunnitelma ja sitä vuonna 1991 seurannut maantieteen opetussuunnitelma, jotka vähensivät opettajien ja koulujen roolia omien opetussuunnitelmien tekijöinä, mutta toisaalta antoivat maantieteen opetukselle virallisen aseman.

Vuoteen 2000 mennessä maantieteen opetussuunnitelma on uusittu kolme kertaa, mikä on aiheuttanut hämmennystä koulujen arjessa. Vuonna 1997 esitettiin huoli äidinkielen ja matematiikan asemasta englantilaisissa kouluissa ja kiinnitettiin huomiota oppilaiden huonoon suoriutumiseen näissä aineissa. Tämän seurauksena vuonna 1998 kuusi oppiainetta, muiden muassa maantiede ja historia, poistettiin väliaikaisesti kansallisen opetussuunnitelman piiristä; tarkoituksena oli antaa kouluille lisää mahdollisuuksia tehostaa äidinkielen ja matematiikan opetusta. Vuonna 2000, Fisherin ja Binnsin toimittaman kirjan ilmestymisen aikaan, maantiede pa-

lasi takaisin virallisiin opetussuunnitelmiin, mutta sen aseman pelättiin huonontuneen entisestään. Tässä on kirjan lähtökohta: esiin nostetaan 2000-luvun alun maantieteen opetuksen keskeisimpiä kysymyksiä ja pyritään arvioimaan oppiaineen asemaa sekä menneisyydessä että tulevaisuudessa. Vaikka kirja keskittyy Englannin maantieteen opetuksen tilaan, se sisältää monia näkökulmia, jotka tarjoavat mielenkiintoisia vertailukohtia ja ajatuksia myös suomalaisen maantieteen opetuksen kehittämiseen.

Kirja koostuu kahdestakymmenestä artikkelista, joiden kirjoittajat edustavat monipuolisesti maantieteen opetuksen kenttää koulun, yliopiston ja oppikirjan tekijöiden näkökulmista. Teos on jaettu kolmeen teemaan, joiden lisäksi siinä on laajempia konteksteja sivuavat aloitus- ja päätösartikkelit. Kirja on suunnattu kaikille maantieteen opetuksesta kiinnostuneille, mutta erityisesti maantieteen opettajiksi opiskeleville, vastavalmistuneille opettajille sekä opettajankouluttajille.

Kirjan kolmesta teemasta ensimmäinen liittyy maantieteen opettajankoulutukseen, toinen kouluopetukseen ja kolmas laajemmin maantieteen opetusta koskeviin kysymyksiin. Esittelen seuraavassa muutamia suomalaisen kouluopetuksen kannalta mielenkiintoisia artikkeleita.

Opettajankoulutuksen kysymyksiä käsittelevässä artikkelissaan Melanie Norman kirjoittaa Britanniaa uhkaavasta opettajapulasta ja näkee sen syyksi kaksi tekijää: suurten ikäluokkien eläkkeelle jäämisen lähitulevaisuudessa ja aineenopettajankoulutukseen hakeutuvien liian pienen määrän. Koulussa maantiedettä opettaa yhä useammin epäpätevä opettaja, mikä puolestaan laskee koulumaantieteen opetuksen tasoa. Margaret Roberts korostaa omassa artikkelissaan tutkimuksen roolia opettajankoulutuksessa. Hänen mukaansa opiskelijat, jotka tottuivat opettajankoulutusvaiheessa oman työnsä tutkimiseen ja kriittiseen arviointiin, oppivat samalla kiinnittämään enemmän huomiota tuleviin oppilaisiinsa ja sitä kautta pystyvät paremmin arvioimaan ja kehittämään omaa opetustaan. Näiden artikkelien esiin nostamat kysymykset ovat tuttuja myös koulumaantieteen asemaa Suomessa pohtiville. Huoli tulevasta opettajapulasta on hyvin samanlainen myös meillä suurten ikäluokkien ikääntyessä. Myös tutkivan opettajan merkitystä on korostettu suomalaisessakin opettajankoulutusta koskevassa keskustelussa.

Käytännön opetukseen liittyvät kirjan artikkelit käsittelevät esimerkiksi tietotekniikan käyttöä, koulun oppikirjoja sekä maantieteellisten käsitteiden ja oppilaan ajattelutaitojen merkitystä luokkatilanteissa. David Hassel pohtii kirjoituksessaan informaatioteknologian vaikutusta oppimisprosessiin. Aikaisempiin tutkimuksiin viitaten hän nostaa esiin neljä seikkaa, jotka puhuvat uuden teknologian käytön puolesta: hänen mukaansa se (1) voi tarjota turvallisen oppimisympäristön, jossa jokaisen oppilaan erityistarpeet voidaan ottaa huomioon, (2) antaa oppilaille välittömän pääsyn entistä monipuolisempien ja laajempien lähdemateriaalien äärelle, (3) tekee monimutkaiset asiat helpommin ymmärrettäviksi ja (4) mahdollistaa erilaisten ideoiden kokeilemisen, mikä rohkaisee analyttiseen ajatteluun. Hassel esittelee monia esimerkkejä uuden teknologian soveltamisesta maantieteen opetuksessa. Hän pohtii kaupunkisuun-

nitelun opetuksen mahdollisuuksia käyttäen esimerkkinä lasten suosimaa SIMCITY-tietokonepeliä, jonka avulla voidaan oppia paitsi maankäyttöön ja kaupungin rakenteeseen vaikuttavia tekijöitä, myös kysymysten ja päätösten tekoa. Vaikka Hassel toteaa tietotekniikan opetuskäyttöön liittyvän monia käytännön ongelmia, hän korostaa sen mahdollisuuksia maantieteen kouluopetuksen monipuolistamisessa, opettajan ja oppilaiden tiedonhankinnassa ja yhteydenpidossa muiden saman alan opettajien kanssa.

Kirjan kolmannen osan artikkelit esittelevät ajankohdaisia maantieteen opetukseen liittyviä näkökulmia, joista mainittakoon maailmankansalaisuuteen, kehityskysymyksiin, ympäristökasvatukseen ja eurooppalaisuuteen liittyvät teemat. Globalisaatiota ja maailmankansalaisuutta käsittelevässä artikkelissaan Roger Carter korostaa paitsi globaalin näkökulman tärkeyttä maantieteen opetuksessa myös sitä, kuinka maantieteilijöiden tapa käsitellä alueita, kansakuntia ja valtioita ei enää toimi: globalisaation näkökulmasta tila jäsentyy uudella, entistä monimutkaisemmalla tavalla, mikä vaatii opetukselta uusia lähestymistapoja. Hänen mukaansa perinteiset teollisuuden sijaintia koskevat teoriat, ydin–periferia-mallit ja taloudellista kehitystä koskevat teoriat joutuvat uudelleen arvioitaviksi.

Carter mainitsee, kuinka tärkeää – ja samalla haastavaa – globalisaatioon liittyvien kysymysten käsittely pienten lasten kanssa on. Hänen mukaansa lapset kohtaavat omassa arjessaan monia sellaisia seikkoja, joiden kautta voidaan käsitellä myös maailmanlaajuisia kysymyksiä. Esimerkkeinä hän luettelee toisten nimitelyn (ennakkoluulot), syrjimisen (syrjintä), sääntöjen kokemisen epäoikeudenmukaisena (ihmisoikeudet), leikkikalusta riitelyn (resurssien jakautuminen), tappelun (rauha/konflikti), tavaroiden ajattelemattoman käytön (ympäristökysymykset), yhdessä toimimisen edut (keskinäinen riippuvuus), ratkaisuista neuvottelemisen (näkökulmat) ja tietoisuuden siitä, kenellä on valta. Carterin mukaan onkin tärkeää, että globaalit kysymykset tuodaan lähelle oppilaiden omaa arkea, jolloin päästään entistä syvällisempään keskusteluun arvojen merkityksestä ihmisten toiminnassa. Hänen mukaansa paikallisten näkökulmien ja globaalien kysymysten tulisi yhdistyä opetuksessa. Tähän voidaan päästä tukemalla oppilaiden oman identiteetin kehittymistä.

Stephen Scoffham kirjoittaa ympäristökasvatuksen asemasta ja toteaa, että vuoden 1991 opetussuunnitelmassa ympäristökasvatus nimettiin yhdeksi viidestä läpäisymenetelmällä toteutettavasta aihekokonaisuudesta. Keskustelu siitä, pitäisikö ympäristökasvatukseen suhtautua omana oppiaineenaan vai tulisiko se liittää esimerkiksi maantieteeseen, science-opetukseen ja äidinkielen, on Britanniassa jatkunut pitkään. Scoffham korostaa, kuinka maantieteellä on kiinteät yhteydet ympäristöön, kansalaisuuteen ja kestäväan kehitykseen liittyviin teemoihin ja kuinka näiden sisällyttäminen maantieteen opetukseen on tärkeää (hän ei kuitenkaan sulje muita oppiaineita ympäristökasvatuksen ulkopuolelle).

Kirjan viimeisessä artikkelissa Rex Walford pohtii maantieteen tulevaisuutta kouluissa. Perustellessaan maantieteen tärkeyttä kouluopetuksessa hän kirjoittaa: ”Maantieteen opiskelu käsittelee elämän perusasioita – tilaa ja paikkaa maailmassa. Jos nuori ei ymmärrä nii-

den merkitystä, hän ei ole saanut kunnon koulutusta.” (s. 309) Tämä tiivistys sopii myös suomalaiseen kontekstiin: koulujen opetussuunnitelmat ovat parhaillaan uudistumassa, ja maantieteen tehtäviä ja sisältöjä muokataan 2000-luvun suomalaiseen yhteiskuntaan sopiviksi. Maantiede on tärkeä oppiaine ajankohtaisten kysymysten (esim. globalisaatio, kestävä kehitys, kansalais- ja ympäristökasvatus) käsittelyssä, koska se tarjoaa op-

pilaille välttämättömiä välineitä ihmisen ja ympäristön välisen suhteen analysointiin ja oman identiteetin rakentamiseen. Siksi maantieteen asema kouluissa on turvattava jatkossakin.

SIRPA TANI
*Opettajankoulutuslaitos,
Helsingin yliopisto*